

ԱՍՏՂԱԲԱՇԽԱԿԱՆ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Լուսեղեն կետերու երեսոյքը Հրատի մբին մանիկին վերայ. — Զանազան ենթադրու-
քիւնք. — Պիտերիկնի տեսութիւնն. — Պատասխան այս աստիպութեանց. — Հրատի
լրանցից մեկնութիւնն սպիտակ ամպոց օդանկեցութեան միջոցաւ (projection) :

Հրատի հանդիպութիւնն այնքան յա-
մարտի չեղաւ ի սկզբան հոկտեմբերի
1894, որչափ էր 1892 տարւոյ
օգոստոս ամսոյն մէջ. վաճառի զի այն
ժամանակ մուրաբիւն անկիւնաւոր տրա-
մագիծն որ 30'' էր՝ բոլորովին 26'' չեղաւ:
Սակայն իւր դիտողութեան պայմանքն ա-
ւելի եւս լաւագոյն պիտի լինին քան ինչ որ
1896 ին, յորում տրամագիծն 17'' ին
պիտի չի հասնի, եւս առաւել քան ինչ որ
1899 ին. Նոյնպէս այն աստղաբաշխներն՝
որ այնքան ազաւոր հանեցին անուանի իւր-
բանցներու կարծեցաւ գիտին պատճառաւ,
նոքա եւս լուի միջիկ իրենց տեղը նստան,
երբ իմացան՝ թէ Հրատն քառորդ հեռա-
ւորութեան մէջ կը գտուի, ինչպէս առաւ-
տեան աստղն:

Բռուն էր աստղաբաշխից պայքարն իրենց
զանազան դիտարանաց վերայ. օգոստոս 6ին՝
գրեթէ մի և նոյն ժամանակ՝ երեք զանա-
զան կողմերէն մի և նոյն լուսն ընդունուե-
ցաւ. Պ. Պիտերիկն Սլոնիկայա, Պ. Հոլդէն ի
Լեան—Համիլտոն, և Պ. Պերրոտին ի Նից-
ցա երեքն այլ ստուգեցին պայծառ լոյսե-
րու ներկայութիւնը Հրատի մթին մանիկին
վերայ, որ արեւմտեան կողմը պարձած է և
որ աւելի կը նուազի չափով մը ըստ որում
ի լրումն իւր կը մտնենայ:

Աստղաբաշխը յորմէ հետէ իրենց դի-
տակները բարձրացուցին լեւանց վերայ, այ-
նուհետեւ շատ անգամ դիտեցին այս աստե-
ղաց երեւումը, ոսկից ծագեցան խուռն հն-
թաղութիւնք՝ զորս կարեւոր է յիշատակել:
Շատերն բռուն երեւակայութեամբ վա-

սուած՝ ենթադրեցին, թէ այս կրակները
Հրատի բնակիչն վառած լինին, որոնք մեզմէ
աւելի ելեկտրականութիւն կը գործածեն և
այնպիսի ազդու լոյսեր կ'արձակեն՝ զորս կըր-
նայ տեսնել աչքն 60 կամ 80 հարիւրոր-
դամեար տրամագիծ ունեցող դիտակով:

Այլք ալ ըսին, թէ այս լուսեղեն կէ-
տերն Հրատի մթին մանիկին վերայ կը տես-
նուին օդնկեցութեան միջոցաւ: Սոքա կ'են-
թադրեն, թէ անոնք ամենափոքր գիսաւոր
աստղներ կամ սիրուն փոքրիկ մուրակներ
լլան, որք զէպ 'ի առ մեզ կ'ուղղուին և
կը ճանապարհորդեն տեսութեան ճառագայ-
թին մի և նոյն ուղղութեան վերայ, զորս՝
դիտելու ժամանակ՝ կ'արձակեմք զէպ 'ի մո-
լորակն:

Եղան որիչներ այլ՝ որք կ'երեւակայէին՝
թէ կը տեսնեն հոն վեհաւոր կամ Ֆիւզի-
ցամայ նման հրաքուղի լեւան բերան-
ներ: Այլ որպէս զի այս ենթադրութիւնս ու-
շաղկապեալ թէ ինչպէս այս բոցալառ անգըն-
դոց բերանն պիտի կարենար ուղղուիլ զէպ
'ի այն հիւլէն՝ յորում մենք կը բնակիմք:
Յիշուի, Հրատէն տեսնուած տրամագիծն 5''
աստիճանի չի հասնելով՝ հազիւ թէ մեկ-
նային կամարին հարիւր միլիոներորդ մասը
կը գտուէ նա վերէն մեր ամենամեծաւոր դը-
րացեաց համար:

Այլ անհրաժեշտ պէտք է ընդունիլ, թէ
Հրատի լոյսերն յառաջ եկած են մուրակէն
կախումն ունեցող նիւթերէն, որք իւր մակ-
երևութէն շատ վեր կը գտնուին, և արե-
գակնային ճառագայթներ կը ցլացնեն մինչ

լուսաւորութեամբ չեն դեռ Հրատի մերձաւոր մասերն :

Այս հանգամանքն երկու զանազան եղանակօք կրնայ կատարուիլ : Նախ կրնայ ենթադրուիլ՝ որ այս նիւթերս բարձր լեւանց գազաթիւներն լինին . որոց սուր ծայրերն կը տեսնեն զարեգակն՝ երբ դեռ գիշերային մութ խաւարին մէջ ընկնում են մերձակայ գաշտաւայրք կամ նոյն իսկ իրենց զառ 'ի վայրքն : Այս տեսութիւնն յաջողութեամբ պատշաճութեամբ է նաեւ նման լոյսերուն՝ որք կը տեսնուին լուսնի աւարտչին դրսի կողմանէն : Զայս կը զործածեն գլխաւոր սուր ծայրերուն բարձրութիւնը իմանալու համար որոնք և կը ծածկեն մեր արբանեակը :

Տարակոյս չկայ, թէ Հրատի աւարտչին դրսի կողմէն տեսնուած լոյսերն շատերն բլւնաւ ուրիշ ծագում մի չունին . վասն զի մանրալսփք կը ցուցնեն, թէ իրենց բարձրութիւնն 3,000 մետրէն աւելի չէ . բարձրութիւն մի՛ որ բնաւ չափազանց չէ . և բոլորովին համաձայն է անոր հետ՝ զոր մենք կը ճանչնանք մոլորակի բնական կազմութենէն . բայց կան այլ գիտողութիւնք, օրինակի համար յետինքն, որոց յիշատի այս բացայայտութիւնն չի պատշաճիր : Այսպէս Պ. Պիլիերինգը 1892 ին ցոյց տուած լոյսերն այնպէս հեռացած են աւարտչէն՝ ոսկից հարկ կը լինի ենթադրել՝ թէ գազաթիւներն 30,000 մետր բարձրութիւն մ'ունենալու են . ենթադրութիւն մի՛ որ ո՛ր է տեսակիտով չէ ընդունելի :

Նոյնպէս Պ. Պիլիերինգ կարծեց՝ թէ այս նիւթերն Հրատի մթնոլորտին մէջ ծածանող ամպեր կարելի է ըլլան՝ որոնք և կը ցուցնեն արեգական կենդանի լոյսը զէպ ի առ միջ :

Հրատի մակերևութին վերայ ցուցած լուսոյն լուսապատկերին միջոցաւ իմացած են, որ այս մոլորակիս մթնոլորտն կը բաղկանայ շրջէն գոլորշւոյ մեծ քանակութիւն մի . իւր բնական վիճակին ցըցուցածին համեմատ ինքն շատ թանձր և տաքածուած է . յորմէ կարելի է ենթադրել՝ թէ հոն շատ անգամ ամպեր ձևանան : Եւստտէ, Հրատի երևելի զննիչներէն մին, որ դեռ կ'ապրէր այս դա-

րուս սկիզբն, այս ճշմարտութեան վերայ այնքան համոզուած էր՝ որ մինչեւ անգամ կ'ըսէր, թէ այս մոլորակիս բոլոր մակերևոյթն մեզի անծանօթ է, և թէ բաց ի բնեռներէն ուրիշ ոչ մի բան չենք նշմարած իւր մակերևութին վերայ :

Զգողական զօրութեան օստակութիւնն երկրի մակերևութին վերայ գտածին կէս մասն միայն լինելով՝ յայտնի է թէ այս ամպերն շատ աւելի հեռու պէտք են տարածուիլ քան մեր երկրինը . նաեւ կը գտնուին սպիտակ ամպոց նման 30,000 մետր կազմութիւն ունեցող ամպեր :

Ընդհանրապէս հաւանական ենթադրութեան դէմ՝ սա առարկութիւնն միայն կարող են ընել, այսինքն է՝ հարկ է ընդունիլ՝ թէ այս թիւիայրդ ամպերն Հրատի սկաւառակին մի և նոյն կէտերու վերայ թիւաւորած կը մնան մի քանի շաբաթ և զուցէ ամիս մը :

Առ այս կը պատասխանենք՝ թէ շատ անգամ տեսնուած են անթափանցիկ և թանձր թիւիայրդ ամպեր՝ յորոց պայծառ արեգակնային ճառագայթներ կը ցոլանային, որոնք և ամբողջ ամիսներով Գաղղիոյ երկրին մակերևութին մի և նոյն կէտերու վերայ հանգած կը մնային : Ասոր իւր օրինակ կրնանք բերել՝ Եւրպիոյ մեծ մասին մէջ 1883 ին պատահած չոր մառախուղը : Յիշենք նաեւ 1882 տարւոյն յունուստ ամայն մէջ հանդիպած մառախուղն՝ որ անընդհատ 20 օր տեսնց : Նոյնպէս մօտ օրերս Պարիսու մէջ օդապարիկով վերելք մի կատարեցին, իմանալու համար՝ թէ արդեօք անկանոն բան մի կը պատահի՞ վերն : Եւ ահա ի մեծ զարմանս՝ տեսնուեցաւ հոն սաստիկ մառախուղ մի 150 մետր թանձր, որ և թիւաւորած կը կենար գրեթէ 2,000 մետր բարձրութեան վերայ . որոյ լրայի երկինքն զիւտ և պայծառ էր : Տարակոյս չկայ որ՝ եթէ Արուսեկի բնակիչքն դիտած լինէին երկրիս մակերևոյթը, զազափար մի կ'ունենային՝ տեսնելով երկրիս աւարտչին դրսի կողմն գրեթէ 2,000 մետր բարձրութեամբ լեռ մի, եթէ լինի առաւստն եթէ երկնային՝ ըստ որում մեր մոլորակն նոցա համար երեկոյեան աստղ մ'է և կամ առաւօտեան :

Մօտ օրերս՝ ի շրջակայս Շալոնի (առ Մառնայ) կատարուած վերելքի մը ժամանակ Պ. Մալլէտ ամպոց լուսանկար մի առաւ, յորում կը տեսնուին լուսեղէն դէզադէզ ամպեր, որք յիրաւի Արուսեկին աստղաբաշխից համար Պիւրենեան լեռանց ծայրերուն նման լեռան մի երևոյթ պիտի ընծայէին. սակայն հոն կը տեսնուի նաեւ ապիտակ ամպոց տեսակէն երկայնաձեւ սառնեղէն մեծ ամպ մի։ —

Մտոյդ է, թէ այս ուրիշ ամպոց ձևացմունքն՝ որոց երկայնութիւնն երբեմն հարիւր

հազարամետրներու կը հասնի՝ մեր դրացեաց երեւցած պիտի լինէին ջրանցից կրկին գծերու ձեւով։ Արուսեկի աստղաբաշխն յիրաւի եթէ իրենց բոլոր տեսողական զգացողութիւնն բանեցնեն, այն ժամանակ անշուշտ կը համոզուին, թէ երկիրս այլ ունի Հրատի մակերևութին վերայ տեսնուողաց նման ջրանցներ։ Եւ թէ մեր մոլորակին վրան ալ կու տան այնպիսի անտեղի ծանօթութիւնք, որոց պատմութիւնը կարգացիւք և լսեցինք գրեթէ ամեն տեղ։

Ա Ռ Ա Վ

Լ ՈՒԾՔ Ե ԶԱՆՑ ԵՒ ԶԻՆ

Ա ի զոյգ Եզներ, ուժեղ մարմնով,
կամարաձեւ, կոտոշներով,
Լըծուած սայլին առեղին, [գին.—
— Որոյ վերայ գիշուած էր բռն ահա—
Հանդարտաբայլ յառաջելով,
կամաց կամաց կ'երթային
Դէպ 'ի քաղաքն մօտաւոր.
Սոցա քովէն, տեսնես յանկարծ,
Մի տըրմուղ ձի, շալակն առած,
Նոյնպէս տըրմուղ հեծելազօր.
Քըրտնաթաթախ ձին բոլորով,
Սակայն դարձեալ ճոխ ճեմելով,
Անցած միջոց հեզնօրէն
կ'առէ Եզանց խընդալէն,
« Այդ քալուածքով հազիւ կարնաք

» վաղը իրկուն հասնիլ քաղաք »,
ինք կը սկըսի վազել առաջ.
Խեղառ հեծեալն մի ձախ մի աջ
Կը տատանէ իւր մըտրակ :
Այլ չը հասած դեռ քաղաք,
Հեծեալն և ձին ի միասին
Դարէն ի վայր կը գըլորին :
Նոցա քովէն, կամաց կամաց,
Եզներն՝ սայլովը բռնաբարձ,
Միշտ միակերպ քայլելով
Համին քաղաք ցորեկով :
Ո՛վ որ կ'երթայ հանդարտ կամաց
Շուտ կը կըտօրէ ճամբան երկար,
Ի կէս ճամբուն կ'ինկնայ յոգնած,
Ո՛վ կ'ըլտապի յիմարաբար :

